

ziua de 24 august, de îndată ce s-a dat semnalul, numaidecât (s-a năpustit) Guise cu ceata lui prin toate casele unde erau cei 30 de domni de viță încartiruiți, care nu se gindeau la nici o trădare după ucidere, asasinarea, amiralului și au fost omorâți în paturi, iar dimineața duși pe străzi în fața palatului regal și tirâți în noroi în grămadă unde au zăcut pînă a treia zi), f. 112 v.

Autorul atacă cu vehemență dezlănțuirea masacrului din noaptea Sf. Bartolomeu și a celorlalte care au urmat după acesta, în care și-au pierdut viața 40 000 « niewinnych a cnotlywych lyudzzy » (oameni nevinovați și virtuoși), f. 112 v.

Din indignarea de care dă dovadă în legătură cu aceste fapte, am putea presupune că autorul este unul dintre reprezentanții reformaților polonezi, care nu putea accepta drept rege pe unul ce se afirmase ca principal factor în masacrarea protestanților, cum era Henri de Anjou¹. Indignarea autorului anonim ia forme retorice: « Y mamy mu korone dacz takowemu który onegdy nieslihaný. zdradliwy mord nad wiernimy poddanimy swemy wcziniol... nie day tego Boze chyba bych my cheziely bycz ohyda wsitkiemu Chrześcianstwu » (Și noi să dăm coroana unuia ca acesta, care a comis atunci un nemaiopment măcel prin trădare asupra supușilor săi credincioși... să nu dea Dumnezeu, doar dacă vrem să ajungem scârba întregii creștinătăți) f. 113.

Mai mult chiar, răspindește zvonul că, cu banii jefuiți de la cei uciși, regele Franței a trimis să fie cumpărat tronul Poloniei pentru fratele său (f. 114).

În mod teoretic, autorul anonim emite ideea necesității alegerii unui rege străin, pe care o susține prin argumente diferite: « trzeba nam krolya ktoriby nie bel odrodzon od polyakow. aby bel nam przyrazielyem. ktoriby z namy vmyal po polsku mowycz. który by obycazow polskich bel swyadom. który by prawa nasze po laczinye opisane zrozumyal który by w sprawie sprawiedliwoszczy nasz zahowal » (ne trebuie un rege care să nu fie născut din polonezi, ca să ne fie prieten, dar să știe să vorbească cu noi în polonă, să cunoască obiceiurile poloneze, să înțeleagă legile noastre scrise în latină și să mențină dreptatea în țară), f. 116 v.

Dar așa cum se întâmplă întotdeauna în acest gen de materiale, autorul nu rămîne numai pe planul teoretizărilor, ci găsește imediat un candidat care să întrunească toate calitățile cerute și să facă față tuturor exigențelor. Acesta este prințul Liegnicki, « care domnește pe litoral și e urmaș al acelor Piaști care au fost regi în Polonia » (f. 116), care a nutrit întotdeauna multă simpatie pentru poporul polonez. Printre calitățile personale ale candidatului citează mai ales faptul că acesta cunoaște bine obiceiurile poloneze și știe limbile polonă și latină. « Ktory tak dobrze po polsku mowy iako polyak... bedacz laczynnykem prawa naszego pretko sye nauczy (care vorbește atât de bine în polonă ca un polonez..., fiind latinist are să învețe repede legile noastre), f. 116.

Însă, pentru a nu fi suspectat de părtinire, autorul declară că tot ce scrie nu-i este impus de vreă partidă sau păreri politice, ci decurge din propria sa conștiință: « ia tu pysze czo czuyc w serczu swym zalosliwego » (scriu și eu ce simt în inima mea îndererată) f. 114.

4. Deosebit de interesantă din punct de vedere literar este *Descriptio exequiarum serenissimi Regis Polonorum Sigismundi Augusti* (f. 126—129), pentru plasticitatea imaginilor și minuțiozitatea descrierii felului în care a fost împodobită biserica Sf. Laurențiu din Roma în timpul slujbei de pomenire a regelui Sigismund August.

Această ceremonie în amintirea regelui a fost organizată de prelatul Stanislaw Hozyusz, care se stabilise în Italia. Cu toate că tendințele tolerante ale lui Sigismund August îl supăraseră la timpul lor pe Hozyusz, totuși moartea acestuia l-a întristat profund. « Regele și binefăcătorul meu a încetat din viață — a spus Hozyusz, cînd a primit această tristă veste, și nu a întîrziat să facă o slujbă de doliu atât în satul de lingă Roma unde se afla atunci, cît și la Roma la biserica Sf. Laurențiu în Damaso, unde au fost prezenți 40 de cardinali din 112. Sărmanilor li s-au împărțit circa 3 000 franci de pomană. Reszka a rostit cuvînt de laudă răposatului, scris de el »².

În afară de numărul cardinalilor, care de altfel nu este edificativ (în ms. sînt menționați numai 28), tot ceea ce citează Ossolinski se confirmă în textul nostru, inclusiv cuvîntul de laudă rostit de Reszka: « Po mszy bela ozdobna oratia ktora myal. Reszka canonik warszawsky. bila oratia ta nieboszczeka krolya stanu y pobosznoszczy poziteczna y przystoyna. ktora Cardinalow wztikmy y innym sluhaczom bardzo. podobala czo myedzy innymy rzeczamy. zniemala Polsky naciej slawa y pocziwoszczy belo ». (După slujbă a fost o orăție fastuoasă, pe care a rostit-o Reszka, un canonic de la Varșovia. Această cuvîntare care a lăudat atitudinea și pioșenia regretatului rege a plăcut foarte mult cardinalilor și tuturor celorlalți ascultători, ceea ce, printre altele, a adus multă laudă și admirație națiunii polone) f. 128—128 v.

¹ «Le duc d'Anjou avait alors une grande réputation, que lui avait acquise parmi les catholiques son zèle contre les protestants français» F. M. M[onier], *Histoire de Pologne*, vol. I, p. 147.

² J. M. Ossolinski, *op. cit.*, vol. IV, Cracovia-Liov, 1852, p. 21—22